

Okrašlovací spolek a počátky ochrany přírody v Mikulově

Milada Rigasová, Mikulov

Mikulov, starobylé vinařské město, leží v malebné dolině mezi kopci Turoid, Koží hrádek, Zámecký vrch a Svatý kopeček. Zmíněná návrší jsou zachycena na všech historických vedutách města. Patří neodmyslitelně k jeho panoramatu a jsou součástí nejen přírodního, ale i architektonického půvabu města, neboť byla během staletí zakomponována do městské zástavby. Jejich porušením nebo zničením by město ztratilo vše, co ho činí výjimečným. Existence mikulovských návrší však byla odedávna, přes mimořádné krajinářské a značné přírodovědecké hodnoty, ohrožována těžbou vápence. Hodnota zdejší krajiny je dána zcela výjimečnou polohou, projevující se v nesmírně rozmanitém složení rostlin a živočichů celé oblasti.

Mikulov je dnes vyhledávaným turistickým centrem a množství návštěvníků obdivuje nevšední panorama města. Ještě koncem 19. století byl však Mikulov přes svoji krajinářsky neopakovatelnou a úchvatnou scenérii jedním z turisticky nejméně navštěvovaných měst jižní Moravy. Ve městě nebyla žádná zeleň, celé město pokrývaly vrstvy vápencového prachu a znepríjemňovaly život jeho obyvatelům (Seifert 1937). Mikulovské vyvýšeniny jsou tvořeny téměř čistým vápencem. Není proto nic mimořádného, že se už v dřívějších staletích myslelo na zdejší kopce jako na zdroj stavebního kamene. Množství menších i větších soukromých lomů bylo zakládáno už ve středověku. Stavební kámen k výstavbě města a hradeb byl těžen v nejbližším okolí. Životní prostředí města se zhoršovalo úměrně k rychlosti likvidace mikulovských návrší. V roce 1871 publikoval student medicíny Johann Liedermann v známém mikulovském týdeníku Nikolsburger Wochenschrift fejeton, v němž žádá městskou správu o péči v oblasti zkrášlení města.

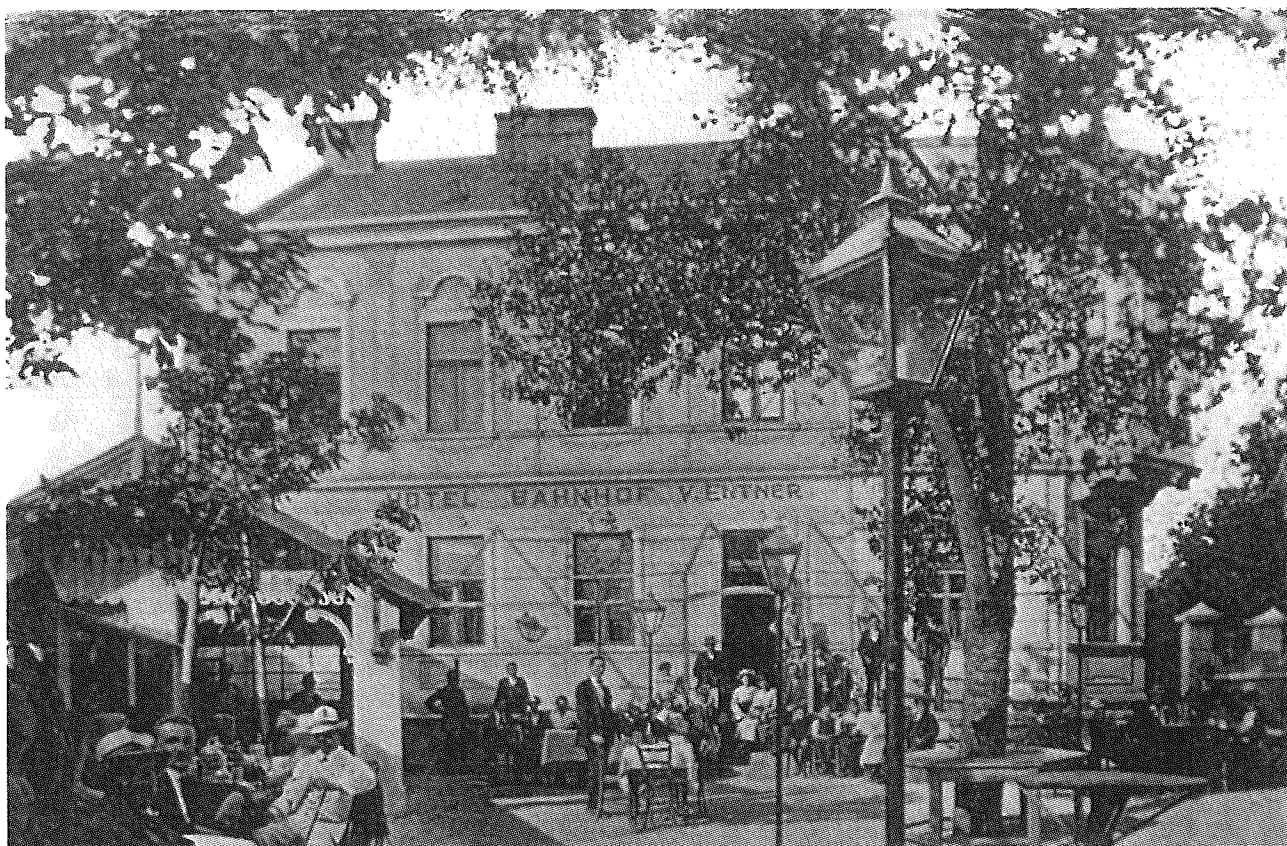
V roce 1872 z podnětu měšťana Karla Lebwohla a několika mimořádně schopných mužů, Holzknechta, Prochasky, Liedermann, Scherba, Bergera, Blaua, Göze, Thomy a dalších, vznikl spolek, který se rozhodl věnovat své síly nezištné práci pro zkrášlení města a jeho životní prostředí radikálně změnit. Svému spolku dali výstižný název Verschönerungsverein - Okrašlovací spolek. V moravském městě, kde většinu tvořili německy mluvící občané, patřil Okrašlovací spolek k spolkům německým. Ke dni zakládacího zasedání shromáždilo 219 členů spolku kapitál ve výši 900 zlatých. Předsedou spolku byl zvolen Karl Lebwohl, který stál v čele Okrašlovacího spolku plných 25 let. Mikulov se během nich stal městem kouzelných alejí, zahrad, sadů, zelených zákoutí a výletních míst, lákajících k vycházkám a odpočinku (Seifert 1937, Elsinger 1987). Navzájem propojené vycházkové aleje byly vysázeny po obvodu celého města. Na mikulovských návrších byly vybudovány okružní vycházkové cesty. Aleje, zelená zákoutí a parky osvěžily stínem svých stromů také vnitřní město. V celém městě byla vybudována řada odpočinkových míst s lavičkami. Spolek byl samozřejmě spolkem dobrovolným a všechny prostředky spojené s výsadbou a udržováním zeleně hradili členové ze své vlastní kapsy. Část prostředků získávali později prodejem ovoce z ovocných alejí a sadů, které ve městě sami hojně vysazovali. Spolek se neomezil jen na zakládání městské zeleně, aktivně se účastnil také při její údržbě a ochraně. Zvlášť v případech znovu se opakujících snah o zakládání lomů na těžbu stavebního kamene a silničního šterku na Turoidě, Svatém kopečku a Janičově kopci burcovaly jejich protesty veřejné mínění, a posilovaly tak řady těch, kteří volali po záchraně unikátní přírody města a jeho okolí. Práce Okrašlovacího spolku se tak stala základním kamenem ochrany nevšední přírody Mikulova a jeho okolí. Před druhou světovou válkou pečoval Okrašlovací spolek o téměř 15 km cest, alejí, množství odpočinkových zákoutí, výletních míst, sadů a travnatých ploch, které sám vybuvoval. Turistickými značkami vyznačil a udržoval kilometry výletních tras. V péči spolku byla i křížová cesta na Svatém kopečku (Seifert 1937, Elsinger 1987).

Velká část zeleně, kterou vytvořil Okrašlovací spolek, již neexistuje a zůstala nám zachována pouze na dobových fotografiích a pohlednicích, které ve svých sbírkách uchovává Regionální muzeum v Mikulově. Část zeleně slouží i nadále místním obyvatelům i návštěvníkům města. Většina těch, kteří se zasloužili o pěkný vzhled Mikulova, již nežije. Výsledky jejich nadšení a práce jsou však ve městě stále patrné. Ještě dnes, po více než sto letech, můžeme obdivovat obrovský rozsah jejich tvůrčí činnosti a zaujetí pro zkrášlení svého města.

Mezi základní díla mikulovského Okrašlovacího spolku patří procházková zóna na jihovýchodním okraji města, táhnoucí se od nádraží až k Janičově kopci. Zahrnuje aleje Nádražní, Hradební a Novokopečnou. Na tento okruh později navázala vycházková cesta, koupaliště a park v prostoru Janičova kopce. V roce 1872, v prvním roce činnosti spolku, byly vybudovány aleje Nádražní a Novokopečná. V roce 1878 spolek obě aleje doplnil výsadbou dalších stromů. Nádražní alej s kostelem sv. Mikuláše bývala centrem dolní části města. Přispěl k tomu i Nádražní hotel s příjemnou zahradní restaurací a hernou kuželek. Architektonicky zajímavou jednopatrovou budovu hotelu zde v roce 1908 v klasicistním stylu postavili Johann a Ottilie Graßl, a změnili tím tuto část města v atraktivní, velmi navštěvované městské zákoutí. Kouzlo tohoto oblíbeného místa odpočinku je už dávno minulostí. Nádražní alej, po dlouhá léta místo procházek, dnes připomíná pár stromů ve stejnojmenné

ulici, do které nebyl od jejího založení vysazen jediný strom. Také Nádražní hotel chátrá a čeká na lepší časy (Orszáčková, Langer, ústní sdělení).

Novokopečná alej začínala parčíkem u Olivetské hory a po úpatí Svatého kopečku pokračovala až k Mariánskému mlýnu. V roce 1913 založil spolek v prostoru u Olivetské hory parčík. Do padesátých let bývala Novokopečná alej hlavně o nedělích velmi frekventovaná. Stalo se tak zásluhou jistých Zverschinů, kteří v aleji v roce 1876 otevřeli sklep se zahradní restaurací. Pod korunami stromů zde bylo možno strávit příjemné chvíle při skleničce vína, cukrářských lahůdkách a kávě. Pro rozptýlení mužů sloužily ruské kuželky a k dovršení pohody hrávala šlágry výtečná cikánská kapela, prý nejlepší ve městě. To vše, podle slov pamětníků, za ceny velmi mírné. Paní Zverschinová, která měla malý obchod se smíšeným zbožím na dnešní ulici Svobody, byla šarmantní žena. Není se tedy co divit, že se toto místo stalo velmi oblíbeným a vyhledávaným (Langer, Orszáčková, ústní sdělení). Parčík u Olivetské hory do dnešních dnů slouží k odpočinku a hrám především dětem z přilehlých částí města a nedaleké školy na Valtické ulici. V Novokopečné aleji však zůstalo jen pár stromů, na cestě využívané jen zahrádkáři.

Nádražní hotel byl postaven v roce 1908

Nikolsburg

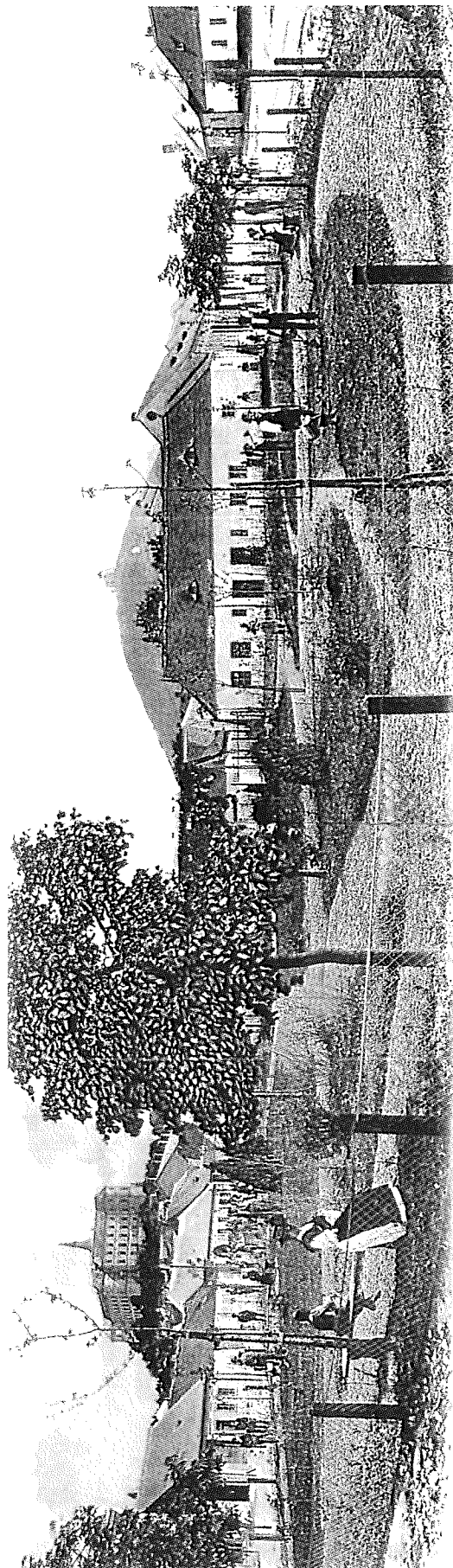
střelecká budova

Budova střeleckého spolku byla postavena v roce 1827

Dva roky po svém vzniku položil spolek základy cesty, vedoucí kolem hradeb knížecí obory a bažantnice. Cestu navrhl geometr Leopolda Dietrichsteina Zinner už v roce 1743 spolu s plánem na rozšíření bažantnice. V roce 1889 byla cesta osázená lípami, kaštany, morušemi a množstvím šerfků. Tak vznikla Hradební alej, proslulá nevšední krásou, vůní kvetoucích lip a mnoha zákoutími s šerfkou a lavičkami. Spojila aleje Nádražní a Novokopečnou ve velkou pěší zónu na jihovýchodní straně města. Také areál bažantnice, kde se původně rozkládal les s větrným mlýnem a Želvím rybníkem, patřil mezi romantická místa Mikulova. Chov bažantů však byl nerentabilní, a proto byl v roce 1818 zrušen. Tehdy byl vykácen i les a na jeho místě založen sad a školka ovocných stromů. Někdy čas se v místech bývalé bažantnice konaly lidové oslavy a různé zemědělské výstavy. Dnes patří rybník, větrný mlýn, les, bažantnice i hradební alej s její romantikou rovněž minulosti.

Do alejí na okrajích města byly často vysazovány různé druhy ovocných a užitkových stromů. Byly to především jabloně, hrušky, třešně, švestky, slivoně, meruňky, ale také moruše, ořechy a mandloně. Už v roce 1878 přinesly svou první úrodu ovocné stromy v Novokopečné aleji. Městská rada tehdy rozhodla přenechat výtěžek ovocných sadů Okrašlovacímu spolku tak dlouho, dokud nebudou uhrazeny náklady na zakládání městské zeleně, sadů a jejich údržbu (Seifert 1937, Elsinger 1987). V roce 1873 Okrašlovací spolek vybudoval a stromy osázel cestu vedoucí z města podél zdi židovské zahrady a spojil ji s Nádražní alejí.

Směrem k Turoldu, v blízkosti židovského hřbitova, se rozprostírala městská střelnice, výletní místo, objevující se ve vzpomínkách mikulovských pamětníků. Na rozsáhlém prostranství, dnes amfiteátr s letním kinem, stávala jednopatrová budova střelnice, postavená v roce 1828. Střelnice patřila mikulovské Střelecké společnosti, o níž jsou zmínky již z roku 1643 (Kolmann 1934). Celý prostor kolem střelnice byl Okrašlovacím

Parlament am Schloßplatz

Založení parku na Gisela Platz v roce 1899

spolkem osázen kaštany, jasany, lípami a šerky. Areál doplňovaly květinové záhony a travnaté plochy s lavičkami. V přízemí střelnice se provozovala restaurace pro veřejnost. V patře byl sál, využívaný hojně ke studentským slavnostem, lidovým zábavám a oslavám početných mikulovských spolků. V létě fungovala i zahradní restaurace, kde se hrály kuželky a byly pořádány časté turnaje o ceny. V podvečer hrávala v zahradní restauraci k tanci hudba. Na prostranství vedle střelnice byl hojně využívaný tenisový kurt, jeden z mnoha mikulovských tenisových kurtů té doby (Nikolsburger Wochenschrift; Šuta, Vrbová, ústní sdělení). Architektonicky velmi pěkná a historicky cenná budova střelnice byla před pár lety bohužel zbořena.

Vnitřní město bylo se střelnicí spojeno alejí, vedoucí kolem židovského hřbitova přes Kozí vrch. Dnes ji připomíná jen několik stromů ořešáku černého. Střelnice byla brzy spojena i s dalšími výletními místy v okolí. V prostoru kolem vápencové skály zvané Kinderberg, v bezprostřední blízkosti střelnice, vznikl v roce 1874 parčík, známý jako místo městských oslav vinobraní. Ve stejném roce spojila střelnici s parčíkem alej, vedoucí kolem zdi židovského hřbitova. V roce 1875 byla střelnice alejemi spojena s Turoltem a sklepy pod Turoltem, jejichž veřejné provozování má v Mikulově dlouholetou tradici. Mezi ostatními mikulovskými sklepy měly až donedávna výsadní postavení. Sklepy a prostranství před nimi byly místem tradičních lidových oslav a vinobraní, ale především jeden z nejznámějších cílů návštěvníků, přijíždějících do města ochutnat mikulovské víno. Dnes nepatří toto místo s rozestavěným chátrajícím hotelem k chloubám města. V letech 1918–1921 byla vybudována procházková cesta vedoucí ze střelnice k vrcholu Turoltu a dále až ke Klentnické silnici.

Nevšední panorama města dotváří místo nazývané Kozí hrádek. Jeho pojmenování Kozí vrch je doloženo již v urbáři z roku 1560. Vrch s vápencovými skalami uprostřed města je místem prvních horolezeckých pokusů kluků i holek, místem milostných dostaveníček a nedělních procházek, místem, odkud je možno spatřit celé město jako na dlani. Kolem Kozího vrchu tekla největší mikulovský potok Hnánice, pramenící

Akátová alej na Náměstí byla vysázena v roce 1874

na Turoldě. Od roku 1879 byl tento potok, dnes nazvaný Mikulovský, postupně sveden pod zem jako součást městské kanalizace, která ústí do Šibeničního rybníka (Elsinger 1987). Okrašlovací spolek vysázel v roce 1894 na Koží vrch velké množství šerfků a vybudoval několik vyhlídkových míst. V roce 1930 přebudoval původní prachárnu na rozhlednu. Oblíbené výletní místo stále existuje a má i dnes všechno, co si jen návštěvník může přát, fungující rozhlednu i místo pro posezení a setkání s přáteli. Na výročním zasedání Okrašlovacího spolku v roce 1902 oznámil předseda spolku Dr. Till, že v uplynulém roce bylo vysázeno víc jak 4000 stromů a keřů, z nichž část tvoří sady na Janičově kopci (Elsinger 1987).

V roce 1906 vybudoval spolek cestu podél Trpasličí zahrady. Tato ovocná zahrada se rozprostírala v prostoru kolem dnešní Růžové ulice. Od dvacátých let ustupovala městské zástavbě.

Větší množství ovocných a lesních stromů vysázel spolek v roce 1910 do Hradební, Novokopečné a Lesní aleje. Lesní alej, vybudovaná spolkem v roce 1899, vedla přes Městský les, který v roce 1625 daroval městu kardinál František Dietrichstein. Jeho původní rozloha byla 937 hektarů. Začínal kousek za Janičovým kopcem a sahál až k hranicím Milovic a Bulhar. Les byl majetkem 428 měšťanů, kteří jej za přísných podmínek využívali a obnovovali. Sloužila jim k tomu lesní školka, která pěstovala hlavně duby, javory, jilmy, olše, jasany a břízy (Seifert 1937, Elsinger 1987). Městský les, v němž Okrašlovací spolek postavil odpočinkový altán, byl o nedělích místem pikniků a setkání přátel. Jedna z pamětnic vzpomíná: „Občas, v letní neděli, tatínek zapřáhl koně do žebříňáku, naložil celou rodinu a příbuzné a jeli jsme na piknik do lesa. Na jaro tu kvetlo neuvěřitelné množství konvalinek, později v létě a na podzim zde rostly spousty malin a hřibů“ (Čechová, ústní sdělení). Na místě Lesní aleje zahájil v roce 1913 Johann Liechtenstein stavbu automobilové cesty Mikulov–Milovice, která byla dokončena v roce 1932. Také celá tato cesta byla Okrašlovacím spolkem osázená ovocnými stromy, které dnes dožívají. K likvidaci části Městského lesa došlo až koncem čtyřicátých let, v souvislosti s výstavbou kasáren. Dnes jsou zde cvičiště, tankodrom a střelnice místní vojenské posádky (Richter 1971; Šuta, ústní sdělení). S cílem přivést do Mikulova co nejvíc turistů založil Okrašlovací spolek v roce 1912 Výbor pro cestovní ruch. Ten zahájil svoji činnost ve stejném roce jako součást Zemského svazu pro cestovní ruch (Seifert 1937).

V rámci těchto aktivit předložil v roce 1914 mikulovský probošt Karl Ludwig baron Menßhengen plán na založení okružní procházkové cesty na Svatém kopečku. Menßhengen byl kromě svých církevních povinností znám svou angažovaností pro věci veřejné, především svou činností v Muzejním a Okrašlovacím spolku (Elsinger 1987). Okružní cesta měla navázat na křížovou cestu na Svatém kopečku, vybudovanou v roce 1630 ke kostelu sv. Šebestiána. Velmi zanedbanou křížovou cestu nechal opravit v roce 1862 nákladem 1000 zlatých mikulovský měšťan Josef Lebwohl (Elsinger 1987). Stavba okružní cesty na Svatém kopečku byla knížetem Dietrichsteinem povolena v květnu 1914. První světová válka však přerušila veškerou činnost Okrašlovacího spolku, a proto se s jejím budováním začalo až po válce. Okružní vycházková cesta na Svatém kopečku vznikla v letech 1918–1920 nákladem 5783 Kč jako jedno z nejvýznamnějších a největších děl Okrašlovacího spolku. V místech s krásnými výhledy na město a Pálavské kopce byla vybudována řada odpočinkových míst s lavičkami (Seifert 1937, Richter 1971, Elsinger 1987). Lavičky pravděpodobně pocházely od firmy „Cementové zboží a umělecké kamenářství“ Franze Schrödera z Dolních Věstonic. V reklamě s vyobrazením lavičky, kterou uveřejnil Nikolsburger Wochenschrift, vyzývá majitel výše zmíněné firmy vlastníky zahrad a okrašlovací spolky, aby věnovali pozornost lavičkám, vyráběným v jeho provozovně. Reklama nabízí zahradní lavičku s betonovým podstavcem zabudovaným v zemi, která proto nemůže být ukradena a jinak poškozena, s dřevěnými, zeleně natřenými laťkami, šrouby připevněnými k podstavci (Nikolsburger Wochenschrift 1933/13, 31.3.1933). Tyto lavičky byly skutečně instalovány na všechna odpočinková zastavení okružní cesty kolem Svatého kopečku, výletní místa, aleje a zelená zákoutí celého města. Na většině míst sloužily až do šedesátých let. Betonové podstavce těchto laviček stojí na mnohých místech dodnes, snad jako doklad solidnosti tehdejší firmy. Okrašlovací spolek postavil v roce 1934 na trase křížové cesty, ve sníženině mezi kostelem sv. Šebestiána a Božím hrobem, odpočinkový altán, a dovršil tak dílo, jehož zásluhou se stal Svatý kopeček oblíbeným místem pobytu místních obyvatel i návštěvníků Mikulova.

Stejnou pozornost, jako věnoval spolek zakládání alejí a vycházkových cest, věnoval i výsadbě zeleně uvnitř města. Aleje byly vysázeny do většiny ulic. Svou krásou mezi nimi vynikala nádherná kaštanová alej na Pavlovské ulici, kterou spolek vysadil v počátcích své existence. Ke smutku všech musela být v roce 1924 vykácena v důsledku budování elektrického osvětlení. Ještě ve stejném roce ji spolek nahradil výsadbou akátů. Trnovník akát, strom pocházející ze Severní Ameriky, byl oblíbeným stromem i pro městskou výsadbu. Již na počátku své činnosti v roce 1874 vysázel spolek tento půvabný strom na celé náměstí. V budoucnu postihlo kácení stromů Pavlovskou ulici v důsledku nejrůznějších oprav ještě mnohokrát. Ještě v šedesátých letech zdobila Pavlovskou ulici alej javoru červeného (*Acer rubrum*). Stromy s hustými trsy červených květů poskytovaly ulici nezapomenutelné kouzlo. Tento krásný druh javoru z Mikulova bohužel zmizel a je nahrazován méně zdobným javorem mlčcem (*Acer platanoides*). Kaštanová alej vznikla rukou spolku také na Bezručově ulici. Část této aleje zůstala zachována v prostoru před restaurací U Konšelů. Před válkou se v těchto místech konávaly Svatováclavské hody české mikulovské menšiny (Šuta, ústní sdělení).

Velkou událostí Okrašlovacího spolku bylo založení parku na náměstí zvaném Giselaplatz, dnes křižovatka ulic Piaristů a Pod platanem, v roce 1899. Založení parku je zychyceno na mnoha archivních fotografiích a pohlednicích. V parku byl v roce 1932 postaven velmi pěkný kamenný pomník obětem první světové války. O rok později vybudoval zahradnický mistr Meixner kolem pomníku květinové záhony. Po 2. světové válce byl novými mikulovskými obyvateli zbořen a na jeho místě postaven pomník padlým rudoarmějcům.

Zcela mimořádné postavení v historii činnosti Okrašlovacího spolku i ochrany přírody na Mikulovsku má Janičův kopec, dříve nazývaný Janitschberg nebo Marienberg. Po dlouhá léta byl jedním z nejnavštěvovanějších a nejpečnějiších výletních míst Mikulova. S vrcholem 315 m n.m. byl pokračováním Svatého kopečku na severovýchod. Oba vrchy odděluje údolí Mariánského potoka, který se kolem Janičova vrchu stáčí ostře k východu a ústí do Nového rybníka. Na úpatí Janičova kopce stál Mariánský mlýn, s tradicí trvající několik staletí. Janičův kopec, geologicky nesmírně zajímavý, byl bohatým nalezištěm druhohorních jurských zkamenělin, čítankovou ukázkou horotvorné činnosti alpinského vrásnění a bývalého ostrovního pobřeží v třetihorním moři (Valoušek 1956). Botanickou vzácností Janičova kopce byla pomněnka úzkolistá (*Myosotis stenophylla*), která se vyskytovala na severovýchodní straně kopce (Šuk 1956). Na severovýchodním úpatí Janičova kopce se rozprostíraly rozsáhlé vinice, přecházející stejně jako na Svatém kopečku v krasovou step. Na úbočích Janičova kopce založil Dr. Johann Liedermann v letech 1894–1897 ovocné sady, které spolek v roce 1903 rozšířil. Na jihovýchodní straně Janičova kopce byl Mariánský rybník, napájený Mariánským potokem. Od roku 1887 provozoval Tomas Rieder na rybníku kluziště, od roku 1900 také plovárnu. Už od roku 1908 se objevují zmínky o snaze vybudovat pod Janičovým kopcem městskou plovárnu. To se podařilo v roce 1921 za vydatné pomoci města a Okrašlovacího spolku. Město ke stavbě uvolnilo 13 500 Kčs. Autorem projektu koupaliště byl městský stavitel Ing. R. Czujan. Byly vybudovány dva navzájem sousedící bazény, pro plavce a neplavce, jejichž jednu stranu vždy tvořila vápencová skála Janičova kopce. Koupaliště bylo zásobováno rovněž vodou z Mariánského potoka. K plaveckému areálu bylo možno dojít stinnými alejemi na jihovýchodní straně města. Severní okraj města spojovala s areálem na Janičově kopci Procházková alej, která byla v roce 1911 vybudována z daru člena spolku Dr. Karla Prochasky. Navázala na vycházkovou cestu na Janičově kopci, vybudovanou zde rovněž spolkem. Kolem aleje byl v roce 1913 na místě bývalé pastviny vybudován krásný park s množstvím exotických keřů. Část parku v bezprostřední blízkosti koupaliště měla květinovou výzdobu. V roce 1913 postavil spolek na Janičově kopci altán. Ve stejném roce vydal také opatření týkající se ochrany mikulovské přírody (Seifert 1937, Elsinger 1987). V roce 1930 začala na Janičově kopci těžba vápence ve velkém. Tento rok byl počátkem konce tohoto oblíbeného výletního místa.

Těžba vápence na Janičově kopci a Turoldu má staletí trvající tradici. Už z roku 1574 je v Mikulově doložena vápenka zpracovávající místní surovinu (Zemek 1971). V roce 1796 vápenka v blízkosti Mariánského mlýna. Vápenec se těžil v lomech na Janičově kopci. Těžba ve velkém začala v roce 1872 s vybudováním železnice v Mikulově a založením akciové společnosti Vápenné a cihelné těžířstvo. Pro jeho zpracování vznikla vápenka v bezprostřední blízkosti železnice. Vápenec se do nich dopravoval z lomu na Turoldu. Nejdříve koňskými potahy, což byl zdlouhavý, nákladný a velmi prašný provoz, později vlečkou vybudovanou v roce 1878 (Seifert 1937).

Ve třicátých letech se zásluhou Okrašlovacího spolku rozpoutala v odborných kruzích i na veřejnosti rozsáhlá kampaň na záchranu Turoldu a Janičova kopce, jimž hrozila v důsledku těžby vápence likvidace. K jejich záchraně však nepomohly ani hlasy významných českých přírodovědců. Významný český botanik profesor Podpěra (1928) hodnotí Turolď jako jednu z nejkrásnějších lokalit xerothermní květeny nejen na Moravě, ale i v celé střední Evropě. Příroda Turoldu utrpěla těžbou vápence, která tu probíhala ve dvou lomech, nenapravitelné škody. Zmizela podstatná část Turoldu, kde bylo kromě botanických hodnot soustředěno mnoho pozoruhodných krasových fenoménů, nevyskytujících se v žádné jiné části Pálavy. Krasové doliny, podzemní řečiště mohutné řeky, komíny a kanály krasových vod Turoldu jsou nenávratně pryč. Těžba vápence tu pohřbila i prehistorické sídliště člověka z doby ca 200 let před naším letopočtem (Valoušek 1956). Zmizela i okružní vycházková cesta, kterou zde v roce 1921 vybudoval Okrašlovací spolek. Zastavení těžby na Turoldu mělo bohužel za následek rozšíření těžby na Janičově kopci. V roce 1946 zahájily Maloměřické cementárny v severovýchodní části Svatého kopečku a jihozápadní části Janičova kopce těžbu vápence odstřelováním. Odstřely vápence v lomě donutily místní obyvatele k definitivnímu opuštění koupaliště, parku i samotného Janičova kopce (Čechová, ústní sdělení; Ševčík 1972). Přes stálé protesty ochránců přírody bylo těžbě vápence učiněno řadu ústupků. Intenzivní povrchová těžba vápence tu pokračovala až do konce 80. let. Během ní byl Janičův kopec srovnán se zemí. Cementárnami však byly i nadále kladeny tak vysoké požadavky na těžební prostory, že by ve svém důsledku znamenaly také postupnou likvidaci celé přírodní rezervace Svatý kopeček. Za jeho zachování se razantně postavila všechna zainteresovaná brněnská vědecká pracoviště ČSAV, vysokých škol a všechny významné osobnosti našich přírodních věd. Hlavně jejich zásluhou byla těžba na Svatém kopečku zastavena (Štelcl 1973).

V současné době lze na úpatí Pálavských kopců napočítat více než 20 lomů, s výjimkou Janičova kopce, v nichž byla těžba vápence na nátlak veřejnosti zastavena. Na Janičově kopci pokračuje hloubková těžba vápence. Zmizí tak i poslední malé zbytky obvodových svahů, které dosud hostí vzácný kosatec skalní písečný (*Iris humilis* subsp. *arenaria*).

Špatný stav životního prostředí ve městě, způsobený těžbou vápence, byl impulsem pro vznik Okrašlovacího spolku. Jeho zásluhou se z města pokrytého vápencovým prachem stalo město se spoustou zeleně a vyhledávané turistické centrum. Okrašlovací spolek v Mikulově pracoval celkem 73 let a za tu dobu se rozhodující měrou zasloužil o zkrášlení města a aktivně chránil zdejší přírodu. V jeho vedení se vystřídali Karl Lebwohl, Johann Liedermann, Dr. Till, Dr. Brunar, Johann Rohrer, Karl Prochaska, Karl Templer, Julius Nafe, Hans Friedrich, Johann Horntrich a Leo Feltscher (Seifert 1937, Elsinger 1987). Činnost spolku ukončila druhá světová válka. Po roce 1945 přišli do válkou zničeného Mikulova noví obyvatelé ze všech koutů Československa. Město bylo opraveno, vznikla řada nových zelených ploch a zákoutí. Městská zeleň vybudovaná Okrašlovacím spolkem však dožívá a dříve krásné aleje připomínají jen ojediněle stojící stromy. Zmizela většina odpočinkových míst s lavičkami, oba plavecké areály i další výletní místa. Po údržbě volá také okružní vycházková cesta na Svatém kopečku. Současný stav zeleně ve městě je alarmující. Město by podobný spolek na zkrášlení města nutně potřebovalo. Nadšení a výsledky práce našich předků se mohou stát inspirací pro jeho vznik.

Lom na Turolď byl otevřen v roce 1872

Literatura

- Elsinger R. [red.] (1987): Heimatbuch Nikolsburg. - ed. Kulturverein Nikolsburg, Wien.
- Kolmann W. (1934): Chronik der Schützengesellschaft in Nikolsburg. - Nikolsburg.
- Podpěra J. (1928): Die Vegetationsverhältnisse im Gebiete der Pollauer Berge. Ein Beitrag zur Pflanzengeographie Mährens. - Acta Bot. Bohem., Praha, 6-7: 77-132.
- Richter V. [red.] et al. (1971): Mikulov. - Brno.
- Seifert T. (1937): Nikolsburg. - Nikolsburg.
- Ševčík F. (1972): Historie závodu vápenice Mikulov. - Ms. [Depon. in: Archiv a.s. Maloměřická cementárna a vápenice, závod Mikulov, Mikulov.]
- Štelcl O. (1973): Komplexní vědecké zhodnocení lokality Svatý kopeček ve vztahu k životnímu prostředí města Mikulova a jeho okolí. - Ms. [Depon. in: Správa CHKO Pálava, Mikulov.]
- Šuk V. (1956): Květena Mikulovska. - In: Hosák L., Valoušek B. et Šuk V. [red.], Mikulovsko, p. 97-139, ed. ONV Mikulov.
- Valoušek B. (1956): Geologická exkurze na Pavlovské vrchy u Mikulova. - In: Hosák L., Valoušek B. et Šuk V. [red.], Mikulovsko, p. 75-95, ed. ONV Mikulov.
- Nikolsburger Wochenschrift 1879/10, 8.3. 1879; 1900/31, 29.7.1900; 1933/13, 31.3.1933.

Řadu informací jsem čerpala z kolekce dobových pohlednic a fotografií Mikulova, uložených ve sbírkách historie Regionálního muzea Mikulov. Použitá vědecká jména rostlin byla upravena podle Nové květeny ČSSR (Dostál 1989).

Děkuji RNDr. V. Grulichovi za cenné odborné a věcné připomínky k tomuto článku.

Zusammenfassung

Verschönungsverein und Beginn des Naturschutzes in Mikulov

Der schlechte Umweltzustand in der Stadt, der durch die Kalksteingewinnung verursacht wurde, führte zur Gründung des Verschönungsvereines, der in der Stadt in den Jahren 1872–1945 wirkte. Aus einer mit Kalk bestäubten Stadt wurde Mikulov zu einem reich begrünten und vielbesuchten touristischen Zentrum. Um die ganze Stadt herum wurden Baumalleen gepflanzt. Auf den umliegenden Anhöhen wurden Wanderwege angelegt. Baumalleen, Pflanzungen und Parks verliehen ihren angenehmen Schatten auch der Innenstadt. In der ganzen Stadt wurden auch viele Bänke zum Ausruhen verteilt. Der Verschönungsverein legte so den Grundstein zum Naturschutz in der Stadt und ihrer Umgebung.